

אכילת פועלים – בין מלכים לבהמות

[1] דברים כג, כה-כו ; כה, ד

[2] יוספוס, קדמוניות ד 231-239

231 לַכְּשֵׁתְקִצְרוֹ וְתֹאסְפוּ אֶת תְּבוּאוֹת הַקִּיץ, אֶל תִּלְקִטּוּ (הַכֹּל), אֲלֵא תִשְׁאִירוּ אֱלוֹמוֹת¹³⁸ מִסֹּפֶר גַּם לַמְּחֹסְרֵי מַחִיָּה, שֶׁתְּהִינָה הַפֶּקֶר לַפְּרִנְסָתָם. כִּי־וְצֵא בּוֹ תִשְׁאִירוּ אֶת עוֹלְלוֹת הַבְּצִיר לְעֲנִיִּים וְתִנְיָחוּ מֵעַט מִפְּרֵי הַזֵּיתִים, שִׁי־אֲסֹפוּ עַל־יְדֵי אֱלֹהֵי, שֶׁאֵין לָהֶם הַיְכוּלָת לִיהֲנוֹת מִשְׁלָהֶם^{138a}. כִּי הַשְּׁפַע, בּוֹ יְבוֹרְכוּ הַבְּעֵלִים עַל־יְדֵי הָאוֹסֵף הַמְּדוּקָדֵק

232 שֶׁל הַפִּירוֹת, לֹא יִהְיֶה שְׁקוֹל כְּנֹגֵד הַתּוֹדָה, שֶׁתְּבוֹא עֲלֵיהֶם מִפִּי הַנְּצֻרִים. וְגַם אֱלֹהִים יִתֵּן לָהּ לְאֲדָמָה נְכוֹנוֹת יִתִּירָה לְהַצְמִיחַ פִּירוֹת לְבְעֵלִים שֶׁאֵינָם דּוֹאגִים לְתוֹעֵלַת עֲצָמָם בַּלְבָּד, אֲלֵא עוֹשִׂים גַּם חֲשׁוֹן פְּרִנְסָתָם שֶׁל אַחֲרֵי. אֲסוּר לְחַסּוֹם פִּיהֶם שֶׁל הַשְּׁוֹרִים בְּגוֹרֵן בְּשַׁעַת שְׂדֵשִׁים אֶת הַשְּׂבָלִים, מִשּׁוּם שֶׁאֵין זֶה מִן הַיּוֹשֵׁר לְמִנּוּעַ אֶת הַפְּרִי מֵאֱלֹהֵי, שֶׁעֲזָרוּ לָכֶם וְעִמְלוּ בִּיִּצְרוֹ. אֵין מוֹנְעִים מֵעוֹבְרֵי־דֶרֶךְ לְנִגּוּעַ בַּפִּירוֹת בְּעֵצֵם הָאֲסִיף בִּימּוֹת הַסְּתִיּוֹ, אֲלֵא מִנִּיחִים אוֹתָם לְמֵלֵא צִרְכָּם כִּאִילוֹ מִשְׁלָהֶם, בֵּין אִם אֲנִשֵׁי הַמְּקוֹם הֵם וּבֵין אִם זָרִים, וְלִשְׂמוּחַ עַל שְׁנוֹתָנִים לָהֶם לִיהֲנוֹת מִן הַפִּירוֹת שֶׁנִּתְּבַשְׁלוּ ; וְאוֹלָם אֲסוּר עֲלֵיהֶם לְקַחַת אֹתָם מִשְׁהוּ. כֵּן אֵל יִמְנְעוּ הַבּוֹצְרִים מֵאֱלֹהֵי, שֶׁפּוֹגְשִׁים בָּהֶם, לְהַשְׁתַּתֵּף בְּאֲכִילַת הַפִּירוֹת שֶׁנּוֹשָׂאִים לִיקְבִּים, מִשּׁוּם שֶׁאֵין זֶה מִן הַיּוֹשֵׁר לְהַבִּיט בְּעֵין רַעַה אֶל הַמִּתְאוּוִּים לִיהֲנוֹת מִן הַבְּרֻכּוֹת, שֶׁבָּאוּ לְעוֹלָם בְּרִצּוֹנוֹ שֶׁל אֱלֹהִים, בְּשַׁעַת שֶׁהַעוֹנָה עוֹמֶדֶת בְּעֵצֵם תִּקְפָּה וּמִמָּהֵרֶת לְצֵאתָ. וְלֹא עוֹד אֲלֵא שֶׁהַדָּבָר יִגְרוֹם נַחַת רוּחַ לְאֱלֹהִים, אִם יִזְמִינוּ לִיהֲנוֹת¹³⁹ מִן הַפִּירוֹת אֲפִילוֹ אֲנִשִׁים, שֶׁמֵּהֲסִסִּים מִתּוֹךְ צְנִיעוֹת לְנִגּוּעַ בָּהֶם — יִהְיוּ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵלִים, וְכֵן שׁוֹתֵפִים וְבְעֵלִים מִחַמַּת קֶרֶב הַגּוֹעַ, אוֹ בְּנֵי אָדָם, שֶׁבָּאוּ מִמְּקוֹם אַחֵר וּמִבְּקָשִׁים לְקַבֵּל מִתְּנוּת אוֹרְחִים מִמָּה שׁוֹיֵמָן לָהֶם אֱלֹהִים לְתִקּוּפַת הַשָּׁנָה. כִּי אֵין לְחֻשׁוֹב לְהוֹצֵאָה (יִתִּירָה)¹⁴⁰ מֵה שֶׁמֵּרְשָׁה אִישׁ בְּנִדְיָבוֹתוֹ לְבִירוֹת לְקַחַת, כִּיֹּן שֶׁאֱלֹהִים מִמְּצִיא אֶת שְׁפַע טוֹבוֹתָיו לֹא לְשֵׁם הַנְּאֻתָם הֵם בַּלְבָּד, אֲלֵא כְּדֵי לְשַׁתֵּף גַּם אַחֲרֵי מִתּוֹךְ נְדִיבוֹת, וְכִיֹּן שֶׁרִצּוֹנוֹ הוּא, שֶׁתִּירָאָה בְּאוֹפֵן זֶה גַּם לְאַחֲרֵי חֵיבְתוֹ לְעַם יִשְׂרָאֵל וְהַשְּׁפַעַת בְּרֻכּוֹתֵי עֲלֵיהֶם, הֵינּוּ, לְכַשִּׁישְׁתָּפוֹ גַּם אֶת הַלְלוֹ בְּשַׁפַּע הָרֶב, שִׁישְׁנוּ לָהֶם. וְאוֹלָם מִי שִׁיעִיבּוֹר עַל הַמְּצוּוֹת הָאֵלֹהֵי, יִסְפּוֹג מִלְּקוֹת אַרְבַּעִים חֹסֵר אַחַת בְּרִצּוֹעַת הַקֹּהֵל¹⁴¹ ; וְיִקְבַּל עָלָיו כִּבּוֹן חוֹרִין אֶת הַעוֹנֵשׁ הַזֶּה הַמְּבִיֵּשׁ בְּיוֹתֵר, מֵאַחַר שֶׁנִּשְׁתַּעֲבַד לְבַצֵּעַ וְנִהַג מִנְהַג עֲלִבוֹן בְּעֶרֶךְ (עֲצָמוֹ). כִּי לָכֶם, שֶׁנִּתְּנָסִיתֶם בְּפוֹרְעֲנוּיּוֹת מִצְרַיִם וְהַמְּדַבֵּר, יֵאָה לְהַשְׁגִּיחַ בְּאֱלֹהֵי, שֶׁשְּׂרוּיִים בְּתַנְאֵי חַיִּים דּוֹמִים. וְכִשׁוֹכִיתֶם לְעוֹשֵׁר בְּרַחֲמֵי שֶׁל אֱלֹהִים וּבִהַשְׁגַּחְתּוֹ, מִצּוּהַ עֲלֵיכֶם לְהַפְרִישׁ לְנְצֻרִים מֵהַשְּׁפַע הַזֶּה וּמִתּוֹךְ רִגַשׁ דּוֹמָה.

לְנְצֻרִים מֵהַשְּׁפַע הַזֶּה וּמִתּוֹךְ רִגַשׁ דּוֹמָה.

[3] פאולוס, האגרת אל הקורינתים ט

3 וְכִנְגַד הַדְּנִים אוֹתִי אֲנִי אֹמֵר: 4 הָאֵין רְשׁוֹת בְּדָנּוֹ לְאֶכְל וְלִשְׁתּוֹת: 5 הָאֵין רְשׁוֹת בְּדָנּוֹ לְהוֹלִיף עִמָּנוּ אַחֲוֹת לְאִשָּׁה פְּשָׁלִיחִים הָאֲחֵרִים וְכֹאֲחֵי הָאֲדוֹן וְכִמּוֹ כִּיפֵּא: 6 אִם־לִי לְבָדִי וּלְבִרְנָבָא לֹא נִתְּנָה רְשׁוֹת לְחַדֵּל לְעֲשׂוֹת מְלָאכָה: 7 מִי יֵצֵא בְּצָבָא וּפְרִנְסָתוֹ עָלָיו מִי נִטַּע פְּרִים וְלֹא יֵאֲכַל אֶת־פְּרִיּוֹ מִי רַעַה עֵדֶר וּמִחֻלָּב הָעֵדֶר לֹא יֵאֲכַל: 8 הַכְּדָרָךְ בְּנֵי אָדָם אֲנִי מְדַבֵּר כְּזֹאת הֲלֹא גַם־הַתּוֹרָה אִמְרַת כֵּן: 9 כִּי כְּתוּב בְּתוֹרַת מֹשֶׁה לֹא־תִחַסֵּם שׁוֹר בְּדִישׁוֹ: 10 הַלְּשׁוֹנִים חוֹשְׁשׁ הָאֱלֹהִים אוֹ רְקִלְמַעֲנָנוּ מְדַבֵּר אֲכֹן לְמַעֲנָנוּ נִכְתָּב כִּי הַחֲרֵשׁ יַחֲרֵשׁ אֶל־יִתְקַנָּה וְהַדָּשׁ יְדוֹשׁ אֶל־יִתְקַנָּה לְקַחַת חֶלְקוֹ בְּתִקְנָה: 11 אִם־זָרְעֵנוּ בְּכֶם עֲנִיגֵי הַרוּחַ הַדְּבָר גְּדוֹל הוּא שֶׁנִּקְצַר מִכֶּם עֲנִיגֵי הַבָּשָׂר:

ספרי לדברים**פי' רסו-רסז (עמ' 286-287)**

(כה) כי תבא בכרם רעך, יכול לעולם תלמוד לומר ואל כליך לא תתן, בשעה שאתה נותן לתוך כליו של בעל הבית. רעך, פרט לאחרים. רעך, פרט לגבוה. ואכלת, ולא ממצץ. ענבים, ולא תאנים מיכן אתה אומר היה עושה בתאנים לא יאכל בענבים בענבים לא יאכל בתאנים אבל מונע את עצמו עד שמגיע למקום היפות ואוכל. רבי אלעזר חסמה אומר מנין שלא יאכל פועל יותר על שכרו תלמוד לומר כנפשך וחכמים אומרים שבעך מלמד שאוכל פועל יותר על שכרו.

ואל כליך לא תתן בשעה שאתה נותן לתוך כליו של בעל הבית סליק פיסקא
(כו) כי תבא בקמת רעך, יכול לעולם תלמוד לומר וחרמש לא תניף, בשעה שאתה מניף חרמש על קמת בעל הבית. רעך, פרט לאחרים. רעך, פרט לגבוה. וקטפת מלילות בידך, שלא תהא קוצר במגל. וחרמש לא תניף, בשעה שאתה מניף חרמש על קמת בעל הבית סליק פיסקא

פיסקא רפז (עמ' 305)

(ד) לא תחסם שור, אין לי אלא שור מנין לעשות שאר בהמה חיה ועוף כיוצא בשור תלמוד לומר לא תחסום מכל מקום. אם כן למה נאמר שור שור אי אתה חוסם אתה את האדם. בדישו, אין לי אלא דיש מנין לרבות שאר עבודות תלמוד לומר לא תחסום מכל מקום אם כן למה נאמר בדישו, מה דיש מיוחד שגידולו מן הארץ ותלוש מן הקרקע בשעת גמר מלאכה בשעה שהוא עושה הרי הוא אוכל כך כל דבר שגידולו מן הארץ ותלוש מן הקרקע בשעת גמר מלאכה בשעה שהוא עושה הרי הוא אוכל. רבי יוסי יהודה אומר מה דיש מיוחד דבר שהוא עושה בידיו וברגליו ובגופו יצא העושה בידיו אבל לא ברגליו וברגליו אבל לא בגופו סליק פיסקא

מדרש תנאים לדברים פרק כג

(כה). כי תבא בכרם רעך בפועל הכתי' מדבר או אינו מדבר אלא בכל אדם וכשהוא אומר (ויק' יט יג) לא תגזול הרי כל אדם אמור הא מה ת"ל כי תבא בכ' רעך בפועל הכתוב מדבר: עקביה בן מהללאל אומר בפועל הכתי' מדבר ובשעת מלאכה [אתה] אומ' בשעת מלאכה הכתי' מדבר או בשעת מלאכה ושלא בשעת מלאכה ת"ל (כה ד) לא תחסם שור בדישו הואיל והתיר בבהמה והתיר באדם מה בהמה אינה מותרת אלא בשעת מלאכה אף אדם לא יהא מותר אלא בשעת מלאכה: ד"א כי תבא בכ' רעך נאמר כאן כי תבא ונאמר להלן (כד טו) ולא תבוא עלי' השמש מה להלן בפועל הכתי' מדבר אף כאן בפועל הכתי' מדבר.

שם פרק כה

(ד). **דיש** מה דיש מיוחד דבר שגידולי קרקע בשעת גמר מלאכה פועל אוכל בו אף כל גידולי קרקע בשעת גמר מלאכה פועל אוכל בו יצא המנכש בבצלים ובשומים שאין גמר מלאכה ואין פועל אוכל בו: ד"א דיש מה דיש מיוחד שלא נגמרה מלאכתו למעשר ולחלה פועל אוכל בו יצא הבודל בתמרים ובגורגרות והלש והמקטף והאופה הואיל ונגמרה מלאכתו למעשר ולחלה אין פועל אוכל בו לפי שהחוסם והנחוסם מוקשין זה לזה לפיכך למידין זה מזה:

משנה מסכת בבא מציעא פרק ז

- [א] השוכר את הפועלים ואמר להם להשכים ולהעריב מקום שנהגו שלא להשכים ושלא להעריב אינו רשאי לכופן מקום שנהגו לזון יזון לספק במתיקה יספק **הכל כמנהג המדינה** מעשה ברבי יוחנן בן מתיא שאמר לבנו צא שכור לנו פועלים הלך ופסק להם מזונות וכשבא אצל אביו אמר לו בני אפילו אם אתה עושה להם כסעודת שלמה בשעתו לא יצאת ידי חובתך עמהן שהן בני אברהם יצחק ויעקב אלא עד שלא יתחילו במלאכה צא ואמור להם על מנת שאין לכם עלי אלא פת וקטנית בלבד רבן שמעון בן גמליאל אומר לא היה צריך לומר **הכל כמנהג המדינה** :
- [ב] **ואלו אוכלין מן התורה** העושה במחובר לקרקע בשעת גמר מלאכה ובתלוש מן הקרקע עד שלא נגמרה מלאכתו בדבר שגדולו מן הארץ ואלו שאין אוכלין העושה במחובר לקרקע בשעה שאין גמר מלאכה ובתלוש מן הקרקע מאחר שנגמרה מלאכתו ובדבר שאין גדולו מן הארץ :
- [ג] היה עושה בידיו אבל לא ברגליו ברגליו אבל לא בידיו אפילו בכתפו הרי זה אוכל רבי יוסי ברי יהודה אומר עד שיעשה בידיו וברגליו :
- [ד] היה עושה בתאנים לא יאכל בענבים בענבים לא יאכל בתאנים אבל מונע את עצמו עד שמגיע למקום היפות ואוכל וכולן לא אמרו אלא בשעת מלאכה אבל משום השב אבדה לבעלים אמרו פועלין אוכלין בהליכתן מאומן לאומן ובחזירתן מן הגת ובחמור כשהיא פורקת :
- [ה] אוכל פועל קישות אפילו בדינר וכותבת אפילו בדינר ר' אלעזר חסמא אומר לא יאכל פועל יתר על שכרו וחכמים מתירין אבל מלמדין את האדם שלא יהא רעבתן ויהא סותם את הפתח בפניו :
- [ו] קוצץ אדם על ידי עצמו על ידי בנו ובתו הגדולים על ידי עבדו ושפחתו הגדולים על ידי אשתו מפני שיש בהן דעת אבל אינו קוצץ על ידי בנו ובתו הקטנים ולא על ידי עבדו ושפחתו הקטנים ולא על ידי בהמתו מפני שאין בהן דעת :
- [ז] השוכר את הפועלים לעשות בנטע רבעי שלו הרי אלו לא יאכלו אם לא הודיען פודה ומאכילן נתפרסו עיגוליו נתפתחו חביותיו הרי אלו לא יאכלו אם לא הודיען מעשר ומאכילן :
- [ח] שומרי פירות **אוכלין מהלכות מדינה אבל לא מן התורה**

תוספתא מסכת בבא מציעא (ליברמן) פרק ח

- [ג] רשאיין פועלין לאכול פיתן בציר כדי שיאכלו ענבים הרבה ורשאי בעל הבית להשקותן יין כדי שלא יאכלו ענבים הרבה
- [ד] רשיי בעל הבית להרעיב ולסגיף את פרתו כדי שתאכל הרבה בשעה שדשה ורשיי השוכר להאכילה פקיעי עמיר כדי שלא תאכל הרבה בשעה שדשה
- [ה] חמור וגמל אוכלין ממשוי שעל גבן בדרך הליכתן ובלבד שלא יטול בידו ויאכילם
- [ו] היה משמר ארבעה וחמשה מקשאות לא יהא ממלא כריסו מאחת מהן אלא אוכל מכל אחת ואחת לפי חשבון.
- [ז] ר' יוסה ברי יהודה אומ' מה שור מיוחד דבר שעושה בידיו וברגליו ובגופו יצא עושה בידיו אבל לא ברגליו וברגליו אבל לא בגופו מה דייש מיוחד דבר שלא נגמרה מלאכתו יצא הלש והמקטף והאופה דבר שנגמרה מלאכתו מה דייש מיוחד דבר שגדוליו מן הארץ יצא החולב והמחביץ והמגבין דבר שאין גידוליו מן הארץ מה דייש מיוחד דבר התלוש מן הקרקע יצא המנכש בשום ובבצלים דבר המחובר בקרקע מה דיש מיוחד דבר שלא נגמרה מלאכתו למעשרות יצא הבודל בתמרים ובגורגרות דבר שנגמרה מלאכתו למעשרות כל שאינו כיוצא בו בא לעונת המעשרות איסור אחר גרם לו שכרו

סתם פודה ומאכיל מעשיר ומאכיל ואם קצץ עמו הרי זה אינו אוכל כל שהוא כיוצא בו אינו בא לעונת המעשרות התר אחר גרם לו שכרו סתם הרי זה אינו אוכל ואם קיצץ עמו הרי זה אוכל [ח] אוכל פועל עד שלא יתחיל במלאכה אשכל אפי' בדינר וקישות אפי' בדינר וכותבת אפי' בטריסית משם ר' לעזר חסמא אמרו לא יאכל פועל יתר על שכרו וחכמים מתירין [ט] האוכל מן התורה לא יקלף בתאנים ולא ימצמץ בענבים. העושה בכל גופו אוכל בכל שעה שירצה ר' יהודה או' אינו אוכל אלא בשעה שפורק ובשעה שטוען מפני גזל מלאכתו של בעל הבית [י] המרכיס בתבואה אינו עובר משום בל תחסם אבל מפני מראית העין מביא קרצטלין ותולה בפיה [יא] ישראל הדש בפרתו של גוי עובר משום בל תחסם וגוי הדש בפרתו של ישראל אינו עובר משום בל תחסם דש תרומה ומעשר שני עובר משום בל תחסם כיצד הוא עושה מביא קפיפות ותולה בצוארי בהמה ונותן לתוכה חולין מאותו המין [יב] החוסם את הפרה לא יפחות לה מששת קבין חמור משלשת קבין החוסם את הפרה והמזויג את הכלאים פטור אין לך שהוא חייב אלא הנוהג והמנהיג בלבד

תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא פ"ב

אשכחן אדם במחובר ושור בתלוש, אדם בתלוש מנלן? - קל וחומר משור: ומה שור שאינו אוכל במחובר - אוכל בתלוש, אדם שאוכל במחובר - אינו דין שאוכל בתלוש! - מה לשור שכן אתה מצווה על חסימתו, תאמר באדם - שאי אתה מצווה על חסימתו. - ויהא אדם מצווה על חסימתו מקל וחומר משור: ומה שור שאי אתה מצווה להחיותו - אתה מצווה על חסימתו, אדם שאתה מצווה להחיותו - אינו דין שאתה מצווה על חסימתו? - אמר קרא: כנפשך - כנפשו של פועל; מה נפשו, אם חסמתו פטור - אף פועל אם חסמתו פטור. ואלא אדם בתלוש מנלן? - אמר קרא: כמה קמה שתי פעמים, אם אינו ענין לאדם במחובר, תנהו ענין לאדם בתלוש. רבי אמי אמר: אדם בתלוש לא צריך קרא. כתיב כי תבא בכרם רעך - מי לא עסקינן ששכרו לכתף, ואמר רחמנא ליכול. שור במחובר מנלן? - קל וחומר מאדם: ומה אדם שאינו אוכל בתלוש - אוכל במחובר, שור שאוכל בתלוש - אינו דין שאוכל במחובר? - מה לאדם שכן אתה מצווה להחיותו, תאמר בשור שאי אתה מצווה להחיותו? - ויהא שור מצווה להחיותו מקל וחומר: ומה אדם שאי אתה מצווה על חסימתו - אתה מצווה להחיותו, שור שאתה מצווה על חסימתו - אינו דין שאתה מצווה להחיותו? - אמר קרא וחי אחיך עמך - אחיך ולא שור. ואלא שור במחובר מנלן? - אמר קרא: רעך רעך שתי פעמים, אם אינו ענין לאדם במחובר - תנהו ענין לשור במחובר. רבינא אמר: לא אדם בתלוש ולא שור במחובר צריכי קראי, דכתיב לא תחסם שור בדישו מכדי, כל מילי איתנהו בחסימה, דילפינן שור שור משבת. אם כן לכתוב רחמנא לא תדוש בחסימה - שור דכתב רחמנא למה לי? לאקושי חוסם לנחסם ונחסם לחוסם; מה חוסם אוכל במחובר - אף נחסם אוכל במחובר, ומה נחסם אוכל בתלוש - אף חוסם אוכל בתלוש.